

Forskningsprogram för Historiska institutionen 2009-2015: ”Långsiktiga historiska förändringar: organisationer, institutioner och kultur”

Forskningsprogrammet är fastställt vid institutionsstyrelsemöte 26 maj 2009.

Forskningsprogrammet *Långsiktiga historiska förändringar: organisationer, institutioner och kultur* ger ett övergripande ramverk och teoretiska utgångspunkter för pågående och framtida forskning vid Historiska institutionen. Forskningen vid institutionen är sedan många år omfattande och inom några fält både nationellt ledande och internationellt framstående. Historia är tillsammans med arkeologi sedan 2007 utsett till ett av femton ledande forskningsområden vid Stockholms universitet. Universitetsstyrelsen beslutade 2008 att särskilda nya forskningsmedel skall tillföras dessa områden inom Humanistiska fakulteten under åren 2009-2014.

Forskningsprogrammet fokuserar på att förklara och problematisera långsiktiga historiska förändringar, vilket gör det nödvändigt att utnyttja kompetens från flera olika forskningsinriktningar inom en och samma ram. Programmet skapar därmed en gemensam profil inom vilken institutionen kan vara nationellt ledande och internationellt framstående i enlighet med Stockholms universitets vision för 2015. Institutionens forskning är tydligt profilerad inom ett flertal forskningsfält: medeltidshistoria, statsformering under tidigmodern tid, urbanhistoria, det nordiska välfärdssamhället, genushistoria, modern politisk historia och idrottshistoria. Inom programmet kommer forskare med olika specialområden att arbeta gemensamt för att studera förändringar under längre tidsperioder än vad den enskilde forskaren normalt klarar av. Forskningsresultaten kan därmed nå en högre generaliseringsnivå. Syftet med programmet är dels att undersöka hur organisationer, institutioner och kultur påverkar varandra och driver fram förändring, dels att med detta underlag teoretiskt problematisera temporalitet (tid, tidsbundenhet och förändring).

Bakgrund

Den vetenskapliga miljön för forskning om organisationer, institutioner och kultur vid Historiska institutionen vid Stockholms universitet är utmärkt. Här finns en väl etablerad och fungerande vetenskaplig miljö där vi sedan länge bedrivit en omfattande forskning om just sådana ämnen, även om många kan ha använt andra benämningar på dem.

Vår forskningspolicy har länge varit att vid nya anställningar prioritera kvalitet och originalitet framför specialiserade rekryteringar. Vi har under åren skapat en bred och mångfacetterad forskningsmiljö och producerat ett stort antal doktorsavhandlingar med hög kvalitet. Den breda profilen har gjort Historiska institutionen till en välkomnande forskningsmiljö. Våra seminarier

besöks regelbundet av doktorander och disputerade forskare från andra institutioner. Flera samarbeten pågår såväl inom den humanistiska fakulteten och andra miljöer vid Stockholms universitet, som nationellt, nordiskt och internationellt. Som exempel kan nämnas den tvärvetenskapliga verksamheten vid Centrum för Medeltidsforskning med ett fruktbart samarbete med flera andra institutioner vid Humanistiska fakulteten, vid Stads- och kommunhistoriska institutet (som även har ett stort internationellt nätverk) och inom Idrottshistoriska seminariet. Alla dessa har sitt säte vid Historiska institutionen. Man kan också bland andra samarbetsprojekt notera institutionens deltagande i programmet *Nordic Centre of Excellence NordWel: The Nordic Welfare State – Historical Foundations and Future Challenges*. Möjligheter till fler samarbeten öppnas med de nya forskningsmedlen.

Den forskningsstrategiska tanken bakom en större satsning på forskning om *Långsiktiga historiska förändringar: organisationer, institutioner och kultur* är dubbel. För det första anser vi att det finns utmärkta förutsättningar att dra fördel av institutionens breda profil och fokusera på det som historiker är bäst på: att analysera långsiktiga historiska förändringar och tidsbundna kontexter. För det andra vill vi genom denna satsning försäkra oss om att den höga forskningskompetensen (bland annat inom områden som medeltidsforskning, den tidigmoderna staten, genushistoria, modern politisk historia, idrottshistoria och urbanhistoria) bevaras, och överförs till en ny generation forskare. Institutionen befinner sig just nu i ett övergångsskede eftersom flera av våra professorer pensionerats eller står inför pensionering. Det är av yttersta vikt att vi hanterar generationsövergången på ett sätt som tar vara på befintlig kompetens men samtidigt öppnar nya vägar.

Forskningsprogrammet

Historia handlar om förändring över tid, både på kort och lång sikt. Eftersom förändringens dynamik präglar historien, har historiker invändningar mot samhällsvetenskapliga teorier som inte bara underskattar förändring, utan också undviker att problematisera de bredare kontexter inom vars ramar de fenomen vi studerar rör sig. Historiker ser gärna ämnen som statsvetenskap, ekonomi, sociologi och litteratur- och konstvetenskap som specialiserade på var sin aspekt av samhällen och människors liv och handlande, medan historieämnet per definition rör sig över många olika dimensioner. Ett forskningsprogram för en historisk institution bör alltså bygga på förändring, kontextualisering och bredd.

Det finns inom historieämnet flera olika teorier om hur man ska analysera förändringar. I vissa delar av historieforskningen, t ex social, ekonomisk och mentalitetshistoria, är långsiktig förändring av evolutionär karaktär ofta det centrala. I den politiska händelsehistorien lyfter man i stället gärna fram kortsiktiga förändringar, tillfälligheternas spel, det överraskande utfallet av maktkamp och konflikter. Om man intresserar sig för historisk förändring i ett tusenårsperspektiv, är det *mötet* mellan långa trender och långsamma förskjutningar å ena sidan och snabba, överraskande förändringar å andra sidan som blir kärnan i en historisk förståelse av det förflutna. Det finns en stor spännvidd mellan evolutionära processer och tillfälliga brott i

utvecklingen, och ett av målen med programmet är att forskningsprojekten ska placera sig på olika avstånd från dessa båda poler.

Programmets övergripande ramar utgår från de i internationell samhälls- och kulturvetenskaplig forskning ofta använda begreppen *organisationer*, *institutioner* och *kultur*. Med *organisationer* avses såväl stater, kommuner och kyrkan, som företag, intresseorganisationer, folkrörelser och politiska partier, vilka har det gemensamt att de genom specialisering, långsiktig verksamhet, kompetensuppbyggande, m m kan åstadkomma större och kvalitativt annorlunda resultat än enskilda individer och små grupper. Organisationer innebär maktkoncentration, men kräver även att breda grupper visar dem tillräckligt förtroende för att anförtro dem viktiga samhällsfunktioner. Med *institutioner* avses regler och formaliserade normer för mänsklig interaktion. De kan vara formella, som lagar, stadgor, förordningar eller informella som normer, traditioner och vanor. Institutioner formar villkor, ramar och incitament för aktörers handlande. De bidrar till tröghet och kontinuitet i utvecklingen, och det krävs ofta rätt betydande maktresurser för att ändra dem.

Kultur handlar om hur människor skapar mening i det samhälle de lever i. Kultur är både en struktur av idéer, ideal, föreställningar och värderingar samt en vardagspraktik där mänskligt handlande möter och i vissa fall förändrar strukturen i en dialektisk process. Kulturella praktiker koncentreras i hög grad kring mäktiga institutioner och organisationer så som kyrkor/ frikyrkor, marknader, stater med mera. Institutioner och organisationer är också kulturella aktörer och därför kan kultur aldrig studeras oberoende av dessa. Kultur är således det bredaste av de tre nyckelbegreppen i programmet, följt av det mer formaliserade institutioner medan organisationer är det mest konkreta och handfasta.

En viktig poäng med ett större program om organisationer, institutioner och kultur i ett långsiktigt historiskt perspektiv är således att vi kan få veta mer om hur de förändras och, vilket är det viktigaste, hur denna förändring sker i interaktion. Framväxten av dagens stora organisationer kan förklaras med att det i delar av världen har skett en avsevärd förändring av institutionerna; från förtroende mellan enbart individer och grupper som individerna möter öga mot öga till anonyma, storskaliga organisationer som de måste lita till, trots att deras möjlighet till direkt påverkan är så gott som obefintlig. Detta kan även uttryckas så att människor blivit mer benägna att ge organisationerna resurser, eftersom de litar på att dessa kan utnyttja dem mer effektivt: skatter till stat och stora kommuner, avgifter till intresseorganisationer, köp av produkter från storföretag i stället för lokal produktion/ självhushåll. Hindret mot utveckling och ekonomisk tillväxt är enligt detta synsätt främst institutionella. Men utvecklingen kan också ta motsatt riktning: organisationerna kan förlora sin legitimitet på grund av att de inte längre lever upp till omgivningens förväntningar. Organisationer måste alltid anpassa sig efter omgivningens normer och värderingar (kultur), samtidigt som de själva också påverkar dessa i ett längre perspektiv.

För historiker är det påfallande att denna process startade genom framväxten av stater med långtgående makt över samhällena; våldsmonopol, förmåga att utöva effektiv makt över ett större

territorium, tvångsmakt över individerna. I Sverige och Europa är det möjligt att studera framväxten av stora organisationer i ett mycket långsiktigt perspektiv. Man kan då ställa frågan huruvida det är organisationernas framväxt och förmåga att visa resultat som förändrat institutionerna (och gjort att många människor accepterat organisationerna och givit dem tillgång till resurser) eller om det är institutionella förändringar (pådrivna av externa faktorer) som skapat efterfrågan på organisationer? Studiet av institutionella förändringar ger även utrymme för kulturteoretiska infallsvinklar på hur organisationer utvecklas och förändras: hur ser sambandet mellan normer, institutioner och organisatorisk förnyelse ut? Under vilka omständigheter kan förändrade värderingar i samhället påverka organisationsstrukturer samt institutionernas utformning? Det finns mycket att forska om inom detta område av central betydelse för mänskligheten.

Ett exempel på vilket sätt programmets övergripande frågeställning är relevant för de forskningsområden där institutionen traditionellt har varit stark kan tas från den genushistoriska forskningen. Relationerna mellan könen är en ordning som har präglat historien och har sorterat män och kvinnor till olika positioner i samhället med olika resurser och makt. Genus har således satt sin prägel på kulturella och institutionella förändringar (föreställningar, normativa system, m m) och även genomsyrat organisationer. Vad har institutioner som lagar, rättigheter, regler och informella normer betytt för uppdelningen av könen i två slags undersåtar eller medborgare? Hur har förändringen mot ett mer jämställt medborgarskap gått till? Hur har könen relationer manifesterat sig i organisationer som kyrkan, utbildningsväsendet, militär, politik, traditioner eller ceremonier? Vilka genusnormer styr historiska processer som urbanisering, professionalisering, social mobilisering eller individualisering? Genus (vid sidan av andra viktiga analyskategorier) bör således ges en meningsskapande roll i formandet av stater, nationer, marknader och andra organisationer och institutioner. Man kan också ställa frågan om hur storskaliga organisationer har påverkat (upprätthållit eller förändrat) relationerna mellan könen? Lika relevant är frågan huruvida ideologiska förändringar har återverkan på organisationerna – ett genomslag för feminismen kanske t.ex. bör innebära en återgång till småskaliga organisationsformer?

Inom den medeltidshistoriska forskning som bedrivs vid institutionen har man sökt stora övergripande, strukturella mönster som leder till nutid, hos de tillfälligheter som växer fram ur tankemönster, regler och värderingar. Vad gäller politisk historia under äldre tid har fokus i allt högre grad riktats mot spänningarna mellan den statliga organisationens tillväxt och maktanspråk å ena sidan, samt kravet på att legitimera den rådande ordningen för breda befolkningsgrupper å den andra (institutionella hinder). Forskare har också fokuserat på det tillfälliga som växer fram ur organisationerna. Stadshistoria är traditionellt inriktad på det strukturella och på de långa linjerna genom studiet av urbaniseringsprocessen, men under senare tid har samspelet mellan det tillfälliga och det strukturellt långsiktiga uppmärksammas. Här finns därmed tydliga beröringspunkter med den politiska modernhistoriska forskning som bedrivs på institutionen, som behandlar den förändring som genereras av att allmänna strukturella utvecklingslinjer (genusstrukturer, klasstrukturer osv) interagerar med regler, värderingar, normer, organisationer och tankemönster. I den breda idrottshistoriska forskningen vid institutionen finns det ett särskilt intresse för organisationernas roll i förändringsprocessen och för mötet/ skärningspunkten mellan frivilliga

organisationer å ena sidan och stat och samhälle å den andra. Modern politisk historia har mycket länge varit central på institutionen. I den välfärdsstatliga forskningen är organisationernas roll för utvecklingen av nya institutioner ett centralt tema, liksom spänningen mellan individens rättigheter och statens anspråk och maktutövning. Detta tema återkommer också i en ny satsning på forskning om flyktingar och flyktingpolitik. Den kulturella inriktningen finns numera starkt representerat dels inom medeltidsforskningen (med anspråk på att dra fram långa utvecklingslinjer), dels inom 1800- och 1900-talsforskningen där våra forskare lägger ett kulturellt analysperspektiv på grundläggande institutioner och typiska organisationer, såsom religionen, ekonomin eller stora företag.

Programmet är utarbetat i februari 2009 av Historiska institutionens strategigrupp (Klas Åmark, Christina Florin, Mats Hallenberg, Hossein Sheiban och Orsi Husz) utifrån en programskiss författad av Jan Glete. Texten har justerats och diskuterats i april och maj 2009 av en särskild arbetsgrupp för planering av den nya ekonomiska satsningen från fakulteten, bestående av Pär Frohnert, Gabriela Bjarne Larsson, Mats Hallenberg, Orsi Husz och Klas Åmark.